

DOBOS EVELIN

AZ ALKOTMÁNYBÍRÁSKODÁS SZERVEZETI MODELLJEINEK ÖSSZEHA-SONLÍTÓ ELEM-ZÉSE

Vitathatatlan az a tény, hogy a hatalommegosztás a demokratikus jogállam egyik legkiemelkedőbb eleme és egyben államszervezési alapelve, amely a hatalomkoncentráció és az önkény megakadályozásán keresztül az államhatalom legjelentősebb funkcióinak elválasztásával egymást kiegyenlítő és ellensúlyozó hatalmi viszonyokat teremt. A hatalommegosztás mellett a jogállam legfontosabb alkotmányos garanciája a független alkotmánybíráskodás, amely biztosítja, hogy a politikai döntéshozatali folyamatok és akaratnyilvánítások az alkotmány rendelkezései és az abban foglalt alapelvek által meghatározott keretek között maradjanak.¹

A különböző államok az alkotmánybíráskodás intézményét egyedi jellemzőik figyelembevételével; saját igényeikhez mérten vezették be és működtetik. E megállapítás egyformán igaz az alkotmánybíráskodás két alapvető szervezeti modelljeként számon tartott amerikai alkotmánybíráskodást követő államokra, valamint az osztrák származású, Hans Kelsen által kidolgozott modellre épülő – elsősorban európai – alkotmánybíráóságokra is.²

1. AZ AMERIKAI ALKOTMÁNYBÍRÁSKODÁST KÖVETŐ ÁLLAMOK, A DECENTRALIZÁLT MODELL

Az alkotmánybíráskodás decentralizált (más megnevezéssel: amerikai; idegen terminussal: diffúz) modellje az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának 1803-ban a Marbury versus Madison ügyben hozott ítéletétől, illetőleg az abban foglalt elvi tételtől eredeztethető.³

1.1 TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Az Amerikai Egyesült Államok alkotmánya az elmúlt több mint két évszázad során számos változáson ment keresztül azonban az alkotmányos intézményrendszer valamint a hatalmi szervek felépítése és működési elve nem változott, időtállóan bizonyult.⁴

Az USA alkotmányának VI. cikkelye *expressis verbis* kimondja, hogy: az Alkotmány; az Egyesült Államok – alkotmányos rend szerint, a szövetségi Kongresszus által megalkotott – törvényei; és az Egyesült Államok hatáskörében megkötött vagy megkötésre kerülő és –alkotmányos eljárás szerint ratifikált – nemzetközi szerződések az ország legmagasabb szintű jogforrásai, amelyek „... minden államban minden bíró számára kötelezőek, tekintet nélkül az egyes államok alkotmányában vagy törvényeiben foglalt ellenkező rendelkezésekre.”

E cikkely elvi éllel foglalja magába azt a tételt, hogy az Alkotmány minden más törvény illetőleg egyéb jogszabály felett áll, vagyis az alkotmányos keretek között szabályozásra kerülő rendelkezések és alapelvek a törvényhozó hatalom letéteményese, a Kongresszus által nem írhatóak felül.⁵ „Az USA államrendszerében az alkotmány szentsége és sérthetatlensége a legfontosabb elv.”⁶

Ha és amennyiben a Kongresszus az előbb kifejtetteket figyelmen kívül hagyja és ezáltal olyan törvényt alkotna, amely ellentétes az alkotmánnyal, a bíróság - jogalkalmazói tevékenysége alapján - lenne az egyetlen olyan fórum, amely eldönthetné, hogy az alkalmazható-e avagy sem. Ez a kérdés foglalkoztatta John Marshallt, az USA Legfelsőbb Bíróságának főbíráját is, amikor 1803-ban állást kellett foglalnia a Marbury versus Madison ügyben.⁷

---

¹ KONDOROSI FERENC: *Jogállamiság – Jogegyenlőség – Jobbiztonság*, elérhető: http://www.bvop.hu/download/kondorosi_0702.pdf/kondorosi_0702.pdf (2014.10.01.).

² TÓTH JUDIT – LEGÉNY KRISZTIÁN: *Összehasonlító Alkotmányjog*, 2006, Complex Kiadó, Budapest, 211-228. o.

³ HOLLÓ ANDRÁS: *Az Alkotmánybíráóság* (Alkotmánybíráskodás Magyarországon), 1997, Útmutató Kiadó, Budapest, 5. o.

⁴ KUKORELLI ISTVÁN: *Alkotmánytan I.*, 2007, Osiris Kiadó, Budapest, 25-26. o.

⁵ KÉPES GYÖRGY: *A tökéletesebb unió: az Amerikai Egyesült Államok Alkotmánya*, 2003, Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 122-123. o.

⁶ KÉPES GYÖRGY: Az amerikai állammodell. Az Egyesült Államok alkotmányának alapelvei, in *Rubicon*, 1997/8. szám.

⁷ KÉPES(2003): *i. m.* 123. o.

Ezzel összefüggésben, az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának III. cikkelye értelmében a szövetségi bírói hatalom „[...] a Legfelsőbb Bíróságot és az olyan alsóbb fokú bíróságokat illeti, amelyeket a Kongresszus időről időre megállapít és megalkot.”⁸

„A bírói hatalom kiterjed a jog és a méltányosság alapján minden olyan ügyre, amely az Alkotmány, az Egyesült Államok Törvényei és az Egyesült Államok nevében megkötött vagy megkötésre kerülő nemzetközi szerződések hatálya alatt keletkezett [...]”⁹

1.2 A MARBURY VERSUS MADISON ÜGY

A konkrét ügy háttéréül az az 1800-as választás szolgált, amely alapján 1801-ben megtörtént az első jelentős „örösváltás” az amerikai végrehajtó hatalomban: a konzervatív John Adams (1797-1801) adminisztrációja át kellett, hogy adja a helyét az új elnöknek, a demokrata – republikánus Thomas Jeffersonnak (1801-1809). Adams elnöksége utolsó momentumában, annak érdekében, hogy a régi adminisztráció hatalmát bebetonozza egy sor tisztségviselőt (Adams „éjféli bírái”) nevezett ki.

Az USA új elnöke, Thomas Jefferson megtiltotta, a hivatalba lépő új külügyminiszter, James Madison számára a kinevezési okmányok átadását. Az akkor még hivatalban volt elnök által kinevezett köztisztviselők egyike, egy Marbury nevű úr úgy döntött, hogy pert indít Madison ellen; kérelme arra irányult, hogy a bíróság kötelezze a külügyminisztert a kinevezési okmány átadására.

Az 1789. évi bírósági törvény rendelkezése alapján a bíróságnak elvi lehetősége lett volna arra, hogy a Marbury kereseti kérelmében foglaltaknak helyt adjon, azonban John Marshall főbíró, – tekintettel a hatalommegosztás Alkotmány által is deklarált elvére – úgy ítélte meg, hogy a bíróság nem avatkozhat be ilyen tevékeny módon a végrehajtó hatalom belső ügyeibe.

1803-as híres ítéletében kimondta, hogy a bíróság nem kötelezi James Madison külügyminisztert a kinevezési okmány átadására, ugyanis a bírósági törvény e rendelkezése alkotmánysértő, ezáltal pedig nem alkalmazható. Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága a jogszabályok felülvizsgálati jogát tehát az alkotmány rendelkezéséből vezette le, amely a bíróságok számára kötelezővé teszi az alkotmány tiszteletben tartását.¹⁰

Ezzel a legfelsőbb bírósági ítélettel, pontosabban az abban megfogalmazott elvi tétellel indult el az alkotmánybíráskodás története. Az alkotmánybíráskodás amerikai, decentralizált modelljének létrejötte így több mint száz évvel előzte meg a centralizált alkotmánybíráskodási modell kialakulását (1920).

1.3 AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK – A DECENTRALIZÁLT MODELL RÉSZLETES ELEMZÉSE

Az Amerikai Egyesült Államokban a Marbury versus Madison ügyben hozott ítélet alapozta meg a bírói felülvizsgálat (*judicial review*), mint speciális utólagos normakontroll intézményét, melynek lényege abban áll, hogy az alkotmánybíráskodás a rendes bírósági szervezet keretei között valósul meg.¹¹

Hogyan funkcionál tehát a bírósági felülvizsgálat az Egyesült Államokban?

A jogszabályok alkotmányosságáról a rendes bíróságok dönthetnek, végső soron pedig a legfelsőbb bírói szerv, vagyis az Egyesült Államokban az alkotmányossági felülvizsgálatot a bírósági rendszer egésze végzi.¹²

Abban az esetben, ha valamely bíróság az előtte folyamatban lévő, konkrét peres ügy (*case of controversy*) tekintetében arra a megállapításra jut, hogy az adott eset elbírálása szempontjából irányadó jogszabály illetve jogszabályi rendelkezés ellentétes egy magasabb szintű jogforrással, akkor mellőzi annak alkalmazását. A tagállami bíróságok ezáltal saját tagállami alkotmányuk felett öröködnék, a szövetségi bíróságok, végső soron pedig az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága mind a tagállami, mind a szövetségi jogszabályokat jogosult a magasabb szintű szövetségi jogforrások, elsősorban az USA alkotmánya szempontjából felülvizsgálni.¹³

---

⁸ Az Amerikai Egyesült Államok Alkotmánya III. cikkely 1. szakasz.

⁹ Az Amerikai Egyesült Államok Alkotmánya 2. szakasz.

¹⁰ Századvég: Az alkotmánybíráskodás nyilvánossága az Amerikai Egyesült Államokban, elérhető: [http://szadveg.hu/ld/j6k9c5u7o1r6w4t1x2t7_USA_AB-0205-\(2\).pdf](http://szadveg.hu/ld/j6k9c5u7o1r6w4t1x2t7_USA_AB-0205-(2).pdf) (2014. 10. 25.).

¹¹ KÉPES (2003): i. m. 125-126. o.

¹² KILÉNYI GÉZA – HAJAS BARNABÁS: *Fejezetek az alkotmányjog köréből*, 2009, Szent István Társulat, Budapest, 72. o.

¹³ KÉPES (2003): i. m. 125-126. o.

A Legfelsőbb Bíróság kizárólag olyan konkrét ügyben jár el, amelyet az érintett felek, rendes bírósági eljárásban, minden jogorvoslati eszköz felhasználásával, már végigvittek és csak akkor, ha az ügy jelentősége indokolja. Az ügy jelentőségét a Legfelsőbb Bíróság az általános jogfejlődés szempontjainak figyelembevételével állapítja meg. Ezzel áll összefüggésben a politikai kérdések doktrínája (*political question doctrine*), amelynek a Legfelsőbb Bíróság ítélezési gyakorlatában megnyilvánuló esszenciája, hogy a bíróság hatáskörébe, a hatalommegosztás elve alapján, a kizárólag jogi szempontból elbíráható ügyek tartoznak; a bíróság által politikai kérdések nem dönthetőek el.¹⁴

Ha a Legfelsőbb Bíróság eljárásának eredményeként úgy ítéli meg, hogy valamely jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés ellentétes egy magasabb szintű, szövetségi jogforrással, akkor azt nem helyezheti hatályon kívül, illetve nem semmisítheti meg, de az alkotmányellenesség deklarációjának következménye – a *stare decisis* elve¹⁵ alapján – valamennyi bíróság számára az alkotmányértő norma alkalmazásának tilalma.¹⁶

Az Amerikai Egyesült Államokban a Legfelsőbb Bíróság kilenc bíróból áll. A bírák a végrehajtó hatalom letéteményesének, az elnöknek a jelölése alapján és a Szenátus többségi szavazással történő megerősítése által nyerik el hivatalukat. A bírák élethossziglan („*during good behaviour*”) teljesítenek szolgálatot.¹⁷

1.4 A DECENTRALIZÁLT MODELL EURÓPÁBAN

1.4.1 Speciális helyzetben: Nagy-Britannia

Az alkotmánybíráskodás kialakulásának történelmi előzményeként tartják számon Sir Edward Coke¹⁸, angol lordkancellár fellépését, aki 1610-ben tiltakozását fejezte ki a parlament által kibocsátott egyik törvény alkalmazása ellen, mert az sértette a *common law*-ban lefektetett alapelveket. Coke álláspontja szerint a törvényhozó hatalom nem korlátlan, mert alá van rendelve a szuverenitás teljessége által meghatározott alapelveknek, tehát a *common law* felülbírálja a törvényeket.¹⁹

Ez a szemlélet azonban nem folytatódott a dicsőséges forradalom (1688) után, amikor a törvényhozás elsőbbsége, a parlamentáris szupremáció győzedelmeskedett.²⁰ A parlamenti szuverenitás tana a parlamentet tartja a legfőbb jogalkotó hatalomnak, amely megalkothat, és hatályon kívül helyezhet bármely törvényt, azonban – a tézis értelmében – a parlament törvényét egy másik szerv sem helyezheti hatályon kívül, illetve nem kérdőjelezheti meg, vagyis a törvények független bíróságok által történő ellenőrzése nem lehetséges.²¹

Azonban a parlamenti szuverenitás tana az Egyesült Királyság európai integrációs tagsága révén módosult: az 1998-ban elfogadott és 2000. októberében hatályba lépett *Human Rights Act* az Emberi Jogok Európai Egyezményének brit jogba való inkorporálásával a törvények mércéjéül az Egyezményt állította.²²

Az emberi jogokról szóló 1998.évi törvény arra kötelezi a bíróságokat, hogy a nemzeti jogszabályokat az Egyezménnyel összhangban értelmezzék.²³ Ha a parlament törvényét nem lehet a közösségi joggal összhangban értelmezni, a bíróságoknak a nemzeti jogszabályok helyett a közösségi jogot kell alkalmazniuk.²⁴

1.4.2 Norvégia

Norvégiában az alkotmányossági felülvizsgálat az amerikai modell mintájára valósult meg, nincs az alkotmányossági felülvizsgálat hatáskörét monopolizáló, centralizált alkotmánybíró, ezáltal az alkotmányvéde-

¹⁴ TÓTH – LEGÉNY: *i. m.* 278. o.

¹⁵ *Stare decisis* elve: a bíróságok kötvé vannak a felsőbb bíróságok egyedi esetekben hozott, de elvi tartalommal ki-mondott döntéseikhez.

¹⁶ KUKORELLI: *i. m.* 444. o.

¹⁷ KÉPES (1997): *i. m.*

¹⁸ Sir Edward Coke a XVII. században élt jogász, politikus volt, aki elsőként foglalta rendszerbe a *common law* precedenseit megteremtve ezáltal az angolszász jogrendszer alapjait.

¹⁹ KUKORELLI: *i. m.* 442. o.

²⁰ BORÓK GYÖRGY: *Az Egyesült Királyság kormányzati rendszere*, elérhető: [http://www.propublicobono.hu/pdf/11-22-T%C3%81MOP-angol-2\[1\].pdf](http://www.propublicobono.hu/pdf/11-22-T%C3%81MOP-angol-2[1].pdf) (2014.10.26.).

²¹ JAKAB DÉNES BARNA: *Az alkotmánybíró helye a hatalommegosztás rendszerében. A magyar Alkotmánybíró az európai modellek tükrében*, elérhető: <http://jesz.ajk.elte.hu/jakabd14.html> (2014.10.26.).

²² CHRONOWSKI NÓRA – DRINÓCZI TÍMEA: *Európai kormányformák rendszertana*, 2007, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 191-192. o.

²³ *Human Rights Act* Article 3.

²⁴ Uo. Article 4.

lem a rendes bíróságok feladat - és hatáskörének részét képezi, amelyet azonban az 1814. évi norvég Alkotmánytörvény (*Kongeriget Norges Grundlov*) explicit módon nem határoz meg, hanem azt a jogelmélet és a bírói esetjog –elsődlegesen a Legfelsőbb Bíróság gyakorlata – alakította ki.²⁵

Az Alkotmányban azonban alapelveként szerepel a hatalommegosztás elve, melynek értelmében a törvényhozás a parlament (*Storting*); a végrehajtás a kormány feladata; az igazságszolgáltatást pedig független és pártatlan bíróságok végzik. A bírósági szervezet hierarchiájának csúcsán végső fellebbviteli fórumként a Legfelsőbb Bíróság (*Hoyesterett*) helyezkedik el, melynek ítéletei véglegesek és megfellebbezhetetlenek.²⁶ Az Alkotmány rendelkezései szerint a Legfelsőbb bíróság az elnökből és legalább négy másik tagból áll, akiket a király nevez ki.²⁷ A bírák 70 éves korukig szolgálnak. Az Alkotmány 91. cikkének értelmében a hivatal 30 éves kor alatt nem tölthető be.

2. AZ EURÓPAI ALKOTMÁNYBÍRÁSKODÁS - A CENTRALIZÁLT MODELL

2.1 AZ ELMÉLETI ALAP

Az európai alkotmánybíráskodás elméletének (a jog „lépcsőzetes” felépítésének elmélete, különösen: az alapnorma tana), s ezáltal az alkotmánybíráskodás másik alapvető szervezeti modelljeként számon tartott – az alkotmányossági felülvizsgálat hatáskörét monopolizáló – centralizált modellnek a megalkotása Hans Kelsen világhírű osztrák-amerikai jogtudós nevéhez köthető.²⁸

2.2 A JOG „LÉPCSŐZETES” FELÉPÍTÉSÉNEK ELMÉLETE (JOGLEPCSŐ-ELMÉLET); AZ ALAPNORMA TANA

Hans Kelsen arra a kérdésre kereste a választ, hogy mi a forrása a jogi normákban rejlő kötelező erőnek, vagyis az érvényességnek. A válasz a – Kelsen által kidolgozott – joglépcső-elméletben keresendő.

A joglépcső-elmélet lényege abban áll, hogy: minden jogi norma érvényessége (azaz kötelező ereje) egy magasabb szintű normából ered; *a minore ad maius* a jogforrási hierarchia csúcsán egy olyan norma áll, amely minden jogszabály érvényességének a forrása, ez a „hipotetikus alapnorma”. A kelseni gondolatmenet által megfogalmazott „hipotetikus alapnorma” az írott alkotmányt jelenti. Az így felfogott alkotmány azért „alapnorma”, mert végső soron minden más jogszabály érvényessége ebből ered, és azért „hipotetikus”, mert érvényessége a jogi, jogászai gondolkodásban feltételezett.²⁹

Az elmélet tükrében tehát minden jogrendszer alapjainál egy olyan normát találunk, amely az egész jogrendszer érvényességét határozza meg. A kelseni joglépcső-elmélet ezáltal szükségszerűen vezetett az alkotmánybíráskodás igényéhez, ugyanis annak érdekében, hogy az alapnorma a jogrendszeren belül e szerepkörét betöltse meg kell akadályozni az alkotmánnyal ellentétben álló normák létrejöttét. A kérdés csak az, hogy melyik állami szervet lehet alkotmányvédő feladattal felruházni.³⁰ Kelsen arra a megállapításra jutott, hogy az alkotmányossági kérdéseket speciálisan e feladatra rendelt alkotmánybíróknak, illetőleg hasonló feladatkörben működő sajátos szervezeti formáknak, vagy a magasabb szintű igazságszolgáltatási szerveknek (elsősorban legfelső bíróságoknak) illetve azok speciális testületeinek kell eldönteniük.³¹

2.3 A CENTRALIZÁLT MODELLBEN MEGVALÓSULÓ ALKOTMÁNYBÍRÁSKODÁS SZERVEZETI, TARTALMI JELLEMZŐI

A centralizált modell sajátossága, hogy az alkotmánybíráskodó szervek – amelyekben az alkotmányosság legmagasabb szintű védelme testesül meg – lehetnek:

---

²⁵ CHRONOWSKI – DRINÓCZI: *i. m.* 242. o.

²⁶ 1814. évi norvég Alkotmánytörvény (*Kongeriget Norges Grundlov*) 88-90. §.

²⁷ 1814. évi norvég Alkotmánytörvény 90. §.

²⁸ HOLLÓ: *i. m.* 5-9. o.

²⁹ TAKÁCS PÉTER: *A jogászai államfelfogás és a jogi államfogalom. Hans Kelsen államelmélete*, elérhető: <http://jet.sze.hu/downloadmanager/details/id/19656/m/3988> (2014.10.27.).

³⁰ HOLLÓ: *i. m.* 5-9. o.

³¹ TÓTH – LEGÉNY: *i. m.* 215. o.

- alkotmánybíróságok (európai államok túlnyomó része, például: Ausztria, Magyarország, Belgium, Spanyolország, Németország, Lengyelország, Csehország, Olaszország, Szlovákia, Bulgária, Törökország, Bosznia – Hercegovina, Andorra);
- magasabb szintű igazságszolgáltatási szervek illetve azok speciális testületei (például: Finnország, Észtország, Ciprus, Írország); vagy
- alkotmányossági ellenőrzést kifejtő speciális szervezeti formák, fórumok (például: Franciaország, Liechtenstein).³²

Bár az alkotmánybíráskodást folytató szervek struktúrája, összetétele, feladat- és hatásköre valamint működése országonként eltér, ennek ellenére az alkotmánybíráskodás közös funkciójából, az alkotmányvédelemből kiindulva mégis számos azonosságot találhatunk az egyes típusok között. SÓLYOM LÁSZLÓ, magyar jogtudós és egykori alkotmánybíró (1989-1998) mutat rá arra, hogy Európában az alkotmánybíróságok azokat a testületeket számítják soraik közé, amelyek hatásköre kiterjed a jogi normák és más jogi aktusok alkotmányosságának felülvizsgálatára és az alkotmánysértő normák megsemmisítésére is.³³ Az alkotmányosság vizsgálata tekintetében különbséget tehetünk előzetes (más megnevezéssel: preventív; idegen terminussal: *a priori*) és utólagos (más megnevezéssel: represszív; idegen terminussal: *a posteriori*) normakontroll között.³⁴

Előzetes normakontroll esetén az alkotmánybíráskodást végző szervek a jogi normákat hatályba lépésük előtt vizsgálják és döntenek alkotmányosságukról. E hatáskör célja a jogrendszer alkotmánysértő normával történő bővülésének megakadályozása ezáltal a jogrendszer egésze összhangjának felügyelete. Az európai államok tekintetében a legszélesebb körben a törvényhozás, vagyis a törvények (például: Franciaország, Németország, Spanyolország, Portugália, Olaszország) és a nemzetközi szerződések (például: Franciaország, Németország, Észtország, Lengyelország, Szlovénia) előzetes kontrolljára irányuló alkotmánybírási hatáskör terjedt el. A francia Alkotmánytanács – egyedülálló módon – csak az előzetes normakontrollt gyakorolhatja.³⁵

Az utólagos normakontroll keretei között az alkotmánybíráskodást folytató szervek a már hatályba lépett illetőleg kihirdetett jogi normák alkotmányossági felülvizsgálatát végzik.³⁶ Két alapvető típusát különböztethetjük meg: az absztrakt és a konkrét normakontrollt.

A jogszabályok absztrakt utólagos normakontrolljára vonatkozó alkotmánybírási hatáskör tekintetében az „absztrakt” jelző azt hivatott kifejezésre juttatni, hogy az alkotmányossági felülvizsgálat magára a jogszabályra irányul, függetlenül annak alkalmazásától. Ezzel szemben konkrét, utólagos normakontroll esetén az alkotmánybírási eljárást az alkotmánybíráskodó szervektől elkülönülő, rendes, általános hatáskörű bíróság kezdeményezi, amennyiben az előtte folyamatban lévő egyedi, peres ügyben olyan jogi normát kellene alkalmaznia, amelyet alkotmányellenesnek tart.³⁷

Az alkotmánybíráskodást folytató szervek eljárását jogszabály által meghatározott személyek kezdeményezhetik; az indítványozók köre széles: az állami szervektől/tisztségviselőktől az egyénekig terjedhet.³⁸

Amennyiben az alkotmánybíráskodást végző szerv eljárásának eredményeként arra a megállapításra jut, hogy a vizsgált norma alkotmánysértő, annak következménye: előzetes normakontroll esetén, hogy a jogszabály nem léphet hatályba; utólagos normakontroll esetén pedig az alkotmánysértő norma jogrendszerből történő kiiktatása *erga omnes* hatállyal.³⁹

³² FINTA LÁSZLÓ – TÖRÖK ZOLTÁN: *Politika, jogállam, alkotmányvédelem*, elérhető: http://meltanyosság.hu/content/files/kp_politika_jogallam_alkotmanyvedelem_120221.pdf (2014.10.27.).

³³ SÓLYOM LÁSZLÓ: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*, 2001, Osiris Kiadó, Budapest, 159-160. o.

³⁴ BIHARI MIHÁLY – POKOL BÉLA: *Politológia*, 2009, Nemzeti Tankönyvkiadó Zrt., Budapest, 558-563. o.

³⁵ TÓTH – LEGÉNY: *i. m.* 240. o.

³⁶ KUKORELLI: *i. m.* 445. o.

³⁷ HOLLÓ: *i. m.* 9-10. o.

³⁸ TÓTH – LEGÉNY: *i. m.* 278. o.

³⁹ KUKORELLI: *i. m.* 446. o.

2.4 A CENTRALIZÁLT MODELL EURÓPÁBAN

2.4.1 Az Alkotmánybíróság önálló intézmény: Ausztria

Az 1919. szeptember 10-i Saint-Germain-i békeszerződés feloszlatta az Osztrák-Magyar Monarchiát, és az osztrák államot Osztrák Köztársaság néven ismerte el. Az 1919. február 16-án megválasztott alkotmányozó nemzetgyűlés a köztársaság első alkotmányát, a Szövetségi Alkotmánytörvényt 1920-ban alkotta meg.⁴⁰

Az alkotmányozás folyamatát Hans Kelsen neve fémjelzi, aki részt vett az újonnan létrejött osztrák állam, Ausztria alkotmányát kidolgozó bizottság munkájában, ezáltal az alkotmánybíráskodással kapcsolatos elméletét a gyakorlatba is átültethette, amely alapján – a rendes bíróságokra épülő amerikai, decentralizált modelltől eltérően – az alkotmányossági felülvizsgálat hatáskörét monopolizáló, centralizált alkotmánybíróság került felállításra. Kelsen kilenc évig (1920-1929) az első alkotmánybíróság tagja volt.⁴¹

Az osztrák alkotmánybíróság felállításával megkezdődött az európai alkotmánybíráskodás története is. Az osztrák alkotmánybíróság elnökből, alelnökből, tizenkét tagból és hat póttagból áll. Az elnököt, az alelnököt, hat tagot és három póttagot a Szövetségi Kormány (*Bundesregierung*) javaslatára a Szövetségi Elnök (*Bundespräsident*) nevezi ki; ezek a tagok a bírák köreiből, a közigazgatási tisztségviselők és az egyetemek jogtudományi karainak professzorai közül kerülnek kiválasztásra. További három tagot és két póttagot a parlament első kamarája, a Nemzeti Tanács (*Nationalrat*) javaslatára; a fennmaradó három tagot és egy póttagot pedig a parlament második kamarája, a Szövetségi Tanács (*Bundesrat*) javaslatára szintén a Szövetségi Elnök nevezi ki.⁴²

Az osztrák Alkotmánybíróság számos hatáskörrel rendelkezik az alkotmányvédelem területén. A testület tekintetében a hatásköri lista a Szövetségi Alkotmánytörvény által részletesen szabályozott. E hatáskörök a következők:⁴³

- normakontroll a szövetségi és tartományi törvények, továbbá a szövetségi és tartományi szervek, önkormányzatok által kiadott rendeletek tekintetében;
- alkotmányjogi panasz elbírálása;⁴⁴
- nemzetközi szerződések alkotmányosságának ellenőrzése;
- nemzetközi jog megsértésének kérdésében történő döntés;
- hatásköri viták eldöntése, illetve hatáskör megállapítása a bíróságok és a közigazgatási szervek között;
- választási bíráskodás;
- állambíráskodás;⁴⁵
- a szövetség és a tartomány(ok) között létrejött megállapodások fennállásának és az abból származó kötelezettségek teljesítésének az ellenőrzése.

2.4.2 A Német Szövetségi Köztársaság

A Német Szövetségi Alkotmánybíróság (*Bundesverfassungsgericht*) az 1949-es alkotmány (*Grundgesetz*) rendelkezései alapján 1951-ben kezdte meg működését.⁴⁶

A Német Szövetségi Alkotmánybíróság részét képezi az igazságszolgáltatás szervezetének: a testület az alkotmánybíráskodás klasszikus funkciói (alkotmányossági szempontú normakontroll-jellegű tevékenységek) mellett, valódi jogorvoslati típusú döntéseket is hoz, tulajdonképpen végső fellebbviteli fórumnak tekinthető.⁴⁷

A *Bundesverfassungsgericht*, szervezetét tekintve két szenátusból áll, mindkettőben nyolc-nyolc bírával, akiket fele-fele arányban a Szövetségi Gyűlés (*Bundestag*) és a Szövetségi Tanács (*Bundesrat*) választ tizenkét évre. Az első (alapjogi) szenátus az alkotmányjogi panaszokat és az alapjogok értelmezésével kap-

⁴⁰ FIZIKER RÓBERT: Az osztrák Trianon. A saint-germaini békeszerződés, in *Világtörténet* 2013/4. szám, 429-449. o.

⁴¹ TAKÁCS: *i. m.*

⁴² TÓTH – LEGÉNY: *i. m.* 224. o.

⁴³ Szövetségi Alkotmánytörvény 137-145. cikk

⁴⁴ Ausztriában az alkotmányjogi panasz kizárólag közigazgatási szervek döntése ellen nyújtható be, amennyiben azok az egyén valamely, az alkotmány által biztosított jogait sértik.

⁴⁵ Állambíráskodás: meghatározott közjogi méltóságok és állami tisztségviselők felelősségre vonási eljárásának lefolytatása.

⁴⁶ JAKAB: *i. m.*

⁴⁷ CHRONOWSKI – DRINÓCZI: *i. m.* 122. o.

csalatos normakontroll eljárásokat kezeli; a második (alkotmányjogi) szenátus pedig a közjogi és hatásköri kérdésekben illetékes.⁴⁸

A Német Szövetségi Alkotmánybíróság Európa egyik legszélesebb hatáskörű alkotmánybírósága: a legfontosabb hatáskörei a következők⁴⁹:

- az előzetes normakontroll valamint az (absztrakt és konkrét) utólagos normakontroll;
- az alkotmányjogi panasz elbírálása: fontos hangsúlyozni, hogy a német alkotmány alapján lehetőség van arra, hogy a panaszos az alkotmánybírósághoz fordulva a bírói jogértelmezést, jogalkalmazást kifogásolja alkotmányossági (elsősorban alapjogi) szempontból;⁵⁰
- autentikus, általánosan kötelező hatályú alkotmányértelmezés: a német alkotmány alapján a legfőbb szövetségi szervek és más érintettek jogai és kötelezettségei terjedelmének megállapítása;
- választási bíráskodás;
- hatásköri bíráskodás;
- „állambíráskodás”: a szövetségi elnök és a szövetségi bírák elleni felelősségre vonási eljárás lefolytatása;⁵¹
- politikai pártokkal kapcsolatos hatáskörök: alkotmányellenesen működő politikai pártok betiltása;⁵²
- alapjogok elveszésének megállapítása: a német alkotmány *expressis verbis* kimondja, hogy aki a véleménynyilvánítás szabadságát, a tanítás szabadságát, a gyülekezési és egyesülési szabadságot, a levél-, postai- és távközlési titkot, a tulajdon szabadságát vagy a menedékjogot a szabad, demokratikus alarend ellen használja fel, ezeket az alapjogokat elveszíti.⁵³

2.4.3 Franciaország

A Francia Köztársaságban egy sajátos szervezeti forma, az Alkotmánytanács (*Conseil Constitutionnel*) gyakorolja az alkotmánybíráskodás hatáskörét. Az 1958. évi Alkotmány által létrehozott Alkotmánytanács 1959-ben kezdte meg működését.⁵⁴

Az Alkotmánytanácsnak kilenc kinevezett tagja van, akiknek mandátuma kilenc évig tart és nem újítható meg. Az Alkotmánytanács tagjainak egyharmadát háromévente újra kell választani. A Tanács tagjai közül hármat a köztársasági elnök; hármat a Nemzetgyűlés elnöke; hármat pedig a Szenátus elnöke nevez ki. Az Alkotmánytanácsnak a kilenc tagon kívül, jogszabály erejénél fogva, életük végéig a volt köztársasági elnökök is tagjai.⁵⁵

Az Alkotmánytanács hatáskörei két alapvető csoportba sorolhatóak. Az első csoportot a jogszabályok alkotmányosságának ellenőrzése jelenti: a francia Alkotmánytanács – egyedülálló módon – csak az előzetes normakontrollt gyakorolhatja, hiányzik hatásköréből az utólagos normakontroll. A Tanács az organikus törvények⁵⁶ és a parlamenti házszabályok tekintetében kötelezően végez előzetes alkotmányossági kontrollt. A többi törvény vonatkozásában azonban a törvényjavaslat Alkotmánytanács által történő véleményezése kizárólag a jogosítottak indítványára történhet: az alkotmányossági ellenőrzést a köztársasági elnök; a Nemzetgyűlés elnöke; a Szenátus elnöke; a miniszterelnök; hatvan nemzetgyűlési képviselő vagy hatvan szenátor kezdeményezheti. Az Alkotmánytanács az arra jogosítottak indítványa alapján (a nemzetközi szerződések alkotmányossági ellenőrzését ugyanazok a jogalanyok kérhetik, akik a törvények tekintetében az előzetes normakontrollt is kezdeményezhetik) megvizsgálja a nemzetközi szerződéseket, és ha megítélése szerint

⁴⁸ Német alkotmány 94. cikk.

⁴⁹ Német alkotmány 93. cikk.

⁵⁰ A Magyarországon 2012. január 1-jén hatályba lépett Alaptörvény lényeges változásokat eredményezett az Alkotmánybíróság hatásköreit illetően: különös jelentőségű a valódi alkotmányjogi panasz intézményének német mintára történő bevezetése a jogrendszerünkbe. Az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés d) pontja szerint: „Az Alkotmánybíróság alkotmányjogi panasz alapján felülvizsgálja a bírói döntésnek az Alaptörvénnyel való összhangját.”

⁵¹ Német alkotmány 61. cikk és 98. cikk (2) bekezdés.

⁵² Német alkotmány 21. cikk (2) bekezdés.

⁵³ Német alkotmány 18. cikk.

⁵⁴ JAKAB: *i. m.*

⁵⁵ Francia alkotmány 56-63. cikk.

⁵⁶ Organikus törvények: a törvények külön kategóriáját alkotják; kizárólagos parlamenti hatáskörbe tartoznak; a kormány törvényerejű rendelettel nem módosíthatja őket.

azok ellentétben állnak az alkotmánnyal, a nemzetközi szerződés elfogadását vagy ratifikálását megelőzően az alkotmányt módosítani kell.⁵⁷

A hatáskörök második csoportját a választási és népszavazási bíráskodás képezi: az Alkotmánytanács a köztársasági elnök választása;⁵⁸ a parlamenti választások⁵⁹ és a népszavazás tekintetében rendelkezik jogszabályokkal.⁶⁰

3. A VEGYES MODELL

Az Alkotmánybíráskodás XIX. században megjelent vegyes (más megnevezéssel: „amerikai-kontinentális”; idegen terminussal: hibrid) modellje egyaránt ötvözi a decentralizált és a centralizált rendszer egyes, sajátos elemeit.⁶¹

Szervezetileg a vegyes modellben alkotmánybíráskodást folytató szerv lehet: a külön e feladatra szervezett központi alkotmánybíróság; vagy egy magasabb szintű igazságszolgáltatási szerv, a legfelső bíróság speciális szervezeti egysége, testülete.

A vegyes modell legalapvetőbb sajátossága, hogy a központi alkotmánybíróság illetőleg a legfelső bíróság speciális testületének alkotmánybíráskodási hatásköre ellenére valamennyi rendes bíróságnak is joga van arra, hogy ne alkalmazza az alkotmánnyal ellentétben állónak tartott jogszabályokat. Azonban általánosan kötelező határozatban, *erga omnes* hatállyal kizárólag az alkotmánybíráskodást folytató szerv állapíthatja meg valamely jogszabály alkotmányellenességét.⁶²

3.1 PORTUGÁLIA

A Portugál Köztársaságban az alkotmányosság védelme az Alkotmánybíróság (*Tribunal Constitucional*) és a rendes bíróságok kötelezettsége.

Az Alkotmánybíróság (*Tribunal Constitucional*) tizenhárom bíróból áll, akik közül tízet a Nemzetgyűlés (*Assembleia da República*) választ; hármat pedig az alkotmánybírák kooptálnak.⁶³

Az Alkotmánybíróság az alkotmányellenesség vizsgálatáról négy hatáskörének gyakorlásával gondoskodik, melyek a következők: az előzetes és az utólagos normakontroll; a mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megállapítása valamint az alkotmányossági panaszok elbírálása.⁶⁴

A bíróságok alkotmányvédő feladata abban nyilvánul meg, hogy az előttük folyamatban lévő, peres ügyek elbírálása során nem alkalmazhatnak olyan jogszabályokat, amelyek sértik az Alkotmány rendelkezéseit illetve az abban foglalt alapelveket.⁶⁵

4. EGY JOGRENSZER ALKOTMÁNYBÍRÁSKODÁS NÉLKÜL: HOLLANDIA

Hollandiában az alkotmánybíráskodást nem intézményesítették,⁶⁶ és a rendes bíróságok alkotmányvédelmi tevékenységét a holland alkotmány (*Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden*) kifejezetten kizárja: „[...] a bíróságok nem bírálhatják el a törvények és a nemzetközi szerződések alkotmányosságát.”⁶⁷ Ugyanakkor megállapítja, hogy „[A] Királyságon belül érvényesülő törvényi előírások nem kerülhetnek alkalmazásra, ha alkalmazásuk nem egyeztethető össze nemzetközi intézmények szerződéseinek és határozatainak általánosan kötelező rendelkezéseivel.”⁶⁸

---

⁵⁷ CHRONOWSKI – DRINÓCZI: *i. m.* 226-227. o.

⁵⁸ Francia alkotmány 58. cikk.

⁵⁹ Francia alkotmány 59. cikk.

⁶⁰ Francia alkotmány 60. cikk.

⁶¹ KUKORELLI: *i. m.* 444. o.

⁶² TÓTH – LEGÉNY: *i. m.* 278. o.

⁶³ CHRONOWSKI – DRINÓCZI: *i. m.* 331. o.

⁶⁴ Portugália alkotmánya 278-283. cikk.

⁶⁵ Portugália alkotmánya 204. cikk.

⁶⁶ HOLLÓ: *i. m.* 8. o.

⁶⁷ Hollandia alkotmánya 120. cikk.

⁶⁸ Hollandia alkotmánya 93. cikk.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Az európai alkotmánybíráskodás történetének első szakasza, amely 1920-ban az osztrák alkotmánybíróság felállításával vette kezdetét egyértelműen a nyugati demokráciákat (például: Franciaország, Németország) felöllelő történet. Közép- és Kelet-Európa szocialista államai (például: Magyarország) azonban nem mutattak fel szervezett alkotmányvédelmet.

Az 1980-as évek vége és a 90-es évek eleje az európai alkotmánybíráskodás új korszakát jelentette: a korábbi szocialista országokban bekövetkező politikai rendszerváltás, a jogállami struktúrák alkotmányozása megalapozta az alkotmányvédelem szervezett kiépítését.⁶⁹

Hazánkban a rendszerváltás óta érvényesül a hatalommegosztás elve, amelyet az Alkotmány módosításáról szóló 1989. évi „alkotmánymódosító törvény” *expressis verbis* ugyan nem tartalmazott, az Országgyűlés azonban „[...] a hatalmi ágak elválasztása és kölcsönös egyensúlyának megteremtése, az alkotmányvédelem legfőbb szervének felállítása érdekében” megalkotta az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvényt. Ezzel a magyar Alkotmánybíróság a hatalommegosztás államszervezési elvén alapuló jogi rendszer részeként működő, független szervezet lett, amely 1990 január 1-jén kezdte meg tényleges működését.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] BIHARI MIHÁLY – POKOL BÉLA: *Politológia*, 2009, Nemzeti Tankönyvkiadó Zrt., Budapest.
- [2] BORÓK GYÖRGY: *Az Egyesült Királyság kormányzati rendszere*, elérhető: [http://www.propublicobono.hu/pdf/11-22-T%C3%81MOP-angol-2\[1\].pdf](http://www.propublicobono.hu/pdf/11-22-T%C3%81MOP-angol-2[1].pdf) (2014.10.26.).
- [3] CHRONOWSKI NÓRA – DRINÓCZI TÍMEA: *Európai kormányformák rendszertana*, 2007, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [4] FINTA LÁSZLÓ – TÖRÖK ZOLTÁN: *Politika, jogállam, alkotmányvédelem*, elérhető: http://meltanyosság.hu/content/files/kp_politika_jogallam_alkotmanyvedelem_120221.pdf (2014.10.27.).
- [5] FIZIKER RÓBERT: Az osztrák Trianon. A saint-germaini békeszerződés, in *Világtörténet*, 2013/4. szám, 429-449. o.
- [6] HOLLÓ ANDRÁS: *Az Alkotmánybíróság (Alkotmánybíráskodás Magyarországon)*, 1997, Útmutató Kiadó, Budapest.
- [7] JAKAB DÉNES BARNA: *Az alkotmánybíróság helye a hatalommegosztás rendszerében. A magyar Alkotmánybíróság az európai modellek tükrében*, elérhető: <http://jesz.ajk.elte.hu/jakabd14.html> (2014.10.26.).
- [8] KÉPES GYÖRGY: *A tökéletesebb unió: az Amerikai Egyesült Államok Alkotmánya*, 2003, Gondolat Kiadói Kör, Budapest.
- [9] KÉPES GYÖRGY: Az amerikai állammodell. Az Egyesül Államok alkotmányának alapelvei, in *Rubicon*, 1997/8. szám.
- [10] KILÉNYI GÉZA – HAJAS BARNABÁS: *Fejezetek az alkotmányjog köréből*, 2009, Szent István Társulat, Budapest.
- [11] KONDOROSI FERENC: *Jogállamiság – Jogegyenlőség – Jobbiztonság*, elérhető: http://www.bvop.hu/download/kondorosi_0702.pdf/kondorosi_0702.pdf (2014.10.01.).
- [12] KUKORELLI ISTVÁN: *Alkotmánytan I.*, 2007, Osiris Kiadó, Budapest.
- [13] SÓLYOM LÁSZLÓ: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*, 2001, Osiris Kiadó, Budapest.
- [14] Századvég: Az alkotmánybíráskodás nyilvánossága az Amerikai Egyesült Államokban: elérhető: [http://szazadvég.hu/ld/j6k9c5u7o1r6w4t1x2t7_USA_AB-0205-\(2\).pdf](http://szazadvég.hu/ld/j6k9c5u7o1r6w4t1x2t7_USA_AB-0205-(2).pdf) (2014. 10. 25.).
- [15] TAKÁCS PÉTER: *A jogászai államfelfogás és a jogi államfogalom. Hans Kelsen államelmélete*, elérhető: <http://jet.sze.hu/downloadmanager/details/id/19656/m/3988> (2014.10.27.).
- [16] TÓTH JUDIT – LEGÉNY KRISZTIÁN: *Összehasonlító Alkotmányjog*, 2006, Complex Kiadó, Budapest.

Felhasznált jogforrások

- [1] 1814. évi norvég Alkotmánytörvény (*Kongeriget Norges Grundlov*).
- [2] Az Amerikai Egyesült Államok Alkotmánya.
- [3] Francia alkotmány.
- [4] Hollandia alkotmánya.
- [5] Német alkotmány (*Grundgesetz*).
- [6] Portugália alkotmánya.
- [7] Szövetségi Alkotmánytörvény (Ausztria).
- [8] Human Rigts Act.

⁶⁹ HOLLÓ: *i. m.* 5. o.